

แบบจำลองการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าว
ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
AREA-BASED MANAGEMENT EXTENSION MODEL OF RICE FARMERS
IN THE LOWER NORTHEASTERN REGION OF THAILAND

อรรณวิทย์ วัชรพงศ์ชัย¹, เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ²

บำเพ็ญ เขียวหวาน³

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องแบบจำลองการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าว 2) วิเคราะห์และสังเคราะห์สภาพการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าว 3) พัฒนาแบบจำลองการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยเป็นการวิจัยแบบผสม (Mix Method) ศึกษาจากประชากรที่เป็นเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ และเข้าร่วมโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพผลผลิตประจำปี 2558/2559 ของกรมการข้าวในจังหวัดอุบลราชธานี สุรินทร์ และร้อยเอ็ด จำนวน 5,700 ราย และนักส่งเสริมการเกษตรที่ได้รับการมอบหมายให้ส่งเสริมและพัฒนากลุ่มเกษตรกร ทำการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) โดยทำการสุ่มเลือกจำนวนร้อยละ 50 จากจำนวนกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เป็น

จำนวน 17 กลุ่มเกษตรกร เลือกเกษตรกรที่เป็นประธานและคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชน จำนวน 85 รายและเกษตรกรที่เป็นสมาชิกจำนวน 170 ราย เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม และการสนทนากลุ่ม กลุ่มเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จจำนวน 15 รายและนักส่งเสริมการเกษตรของกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จ จำนวน 9 ราย วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative) โดยใช้สถิติพรรณนา และสถิติเปรียบเทียบ วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative) ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์ (SWOT Analysis)

ผลการศึกษาพบว่า การปฏิบัติของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เกษตรกรมีการปฏิบัติและจัดการตลอดห่วงโซ่อุปทานการผลิตมากขึ้นขึ้นหลังการเข้าร่วมกลุ่มเมื่อเทียบกับก่อนเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ อย่างมีนัยสำคัญ (ค่า Sig = 0.00) ที่ระดับค่าความเชื่อมั่น 95% และได้รับการส่งเสริมด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น วิธีการเบ

¹นักศึกษานิเทศศาสตร์ เอก สาขาวิชาเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จังหวัดนนทบุรี ประเทศไทย

²อาจารย์ประจำสาขา สาขาวิชาเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช จังหวัดนนทบุรี ประเทศไทย

ฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน การถ่ายทอดจากผู้นำ
เกษตรกรสู่เกษตรกร การจัดเวทีชุมชน การจัดฐาน
เรียนรู้ การจัดทำแปลงสาธิต เป็นต้น แบบจำลอง
การส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกร
ผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง
ที่ได้มีการพัฒนาขึ้นมาประกอบด้วยแหล่งองค์
ความรู้ ประเด็นที่ต้องส่งเสริม วิธีการส่งเสริม และ
เกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริม

คำสำคัญ: การส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่,
การจัดการห่วงโซ่การผลิตข้าว, การผลิตข้าวภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

Abstract

The objectives of this study were to 1) study area-based management extension of rice farmers groups, 2) analyze the area-based management extension of rice farmer groups, 3) develop the area-based management extension model of the rice farmer groups. This study was conducted by mix method. The populations were the rice farmers who have been participating in area-based management extension and extension officers. This study was conducted in 3 steps according to the objectives. In step 1, 85 presidents and committees and 170-member farmers were sampled by multi-stage sampling. The questionnaires were used to collect data, which were analyzed by descriptive statistic and Paired T-Test. In step 2 and 3,

the best practices farmers and relevant extension officers were sampled by purposive method and were interviewed in focus group discussion. The content analysis and SWOT analysis were used.

The study shows that the practices of farmers who have been participating in area-based management extension along rice supply chain management have been increased significantly (sig = 0.00), at confident level = 95%. Farmers received knowledges from training and visiting, Lead farmers-to-farmers training, group meeting, learning stations, demo training plots, etc. The proposed model consists of sender, message, channel, and receiver aspect.

Keywords: Area based Management Extension Model, Rice supply chain, Rice Production in Lower Northeastern Region.

บทนำ

แหล่งปลูกข้าวหอมมะลิที่สำคัญของประเทศไทยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างที่เป็นแหล่งปลูกข้าวหอมมะลิ ทั้งพันธุ์ข้าว กข 15 และพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ 105 ซึ่งเป็นที่ต้องการของผู้บริโภค แต่พันธุ์ข้าวทั้ง 2 ชนิดนี้มีข้อจำกัดด้านพันธุกรรมในการให้ผลผลิต ทำให้ได้ผลผลิตต่อไร่ต่ำ อีกทั้งเป็นพันธุ์ข้าวไวต่อแสงจำเป็นที่จะต้องปลูกในฤดูนาปีเท่านั้น สภาพพื้นที่การเพาะปลูกในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างเกือบ

ทั้งหมดเป็นเขตนาน้ำฝน ไม่มีระบบชลประทาน จึงเพาะปลูกได้เพียง 1 ฤดูกาลต่อปี พื้นที่ปลูกข้าวของเกษตรกรมีขนาดเล็ก เกษตรกรผู้ปลูกข้าวส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุและขาดแคลนแรงงาน จำเป็นต้องมีการว่าจ้างแรงงานหรือว่าจ้างผู้ให้บริการเครื่องจักรทางการเกษตรในบางกิจกรรมการเพาะปลูก เกษตรกรผู้ปลูกข้าวโดยส่วนใหญ่ดำเนินการจัดหา จัดซื้อ หรือจัดจ้าง ด้วยตนเองเพียงลำพังขาดการประสานงานหรือร่วมบริหารจัดการในเชิงกลุ่ม จากสภาพการผลิตข้าวของเกษตรกรในปัจจุบันดังกล่าว ส่งผลให้การดำเนินงานหรือการผลิตของเกษตรกรรายย่อยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีปัญหา คือ 1) ต้นทุนการผลิตสูงจากการไม่ได้ระดับขนาดทางเศรษฐกิจ (Economy of Scales) 2) การขาดองค์ความรู้และเทคโนโลยีการผลิตสมัยใหม่ 3) การขาดทักษะการจัดการห่วงโซ่อุปทานการผลิตข้าว ในการเผชิญภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จากสถานการณ์ปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการส่งเสริมโดยนำการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่มาใช้ในการส่งเสริมเกษตรกรผู้ผลิตข้าว (อภิชาติ พงษ์ศรีหุดลชัย, 2559)

ทั้งนี้การส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่ เป็นระบบการส่งเสริมการเกษตรแบบหนึ่งที่ยึดพื้นที่เป็นหลัก (Area-Based) ในการดำเนินการในลักษณะบูรณาการระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเน้นการส่งเสริมทุกกิจกรรมตลอดโซ่อุปทาน (Supply-Chain) ซึ่งเป็นการส่งเสริมกลุ่มเกษตรกรที่มีการรวมตัวกันให้มีการบริหารจัดการร่วมกัน โดยมีการรวมแปลงเล็กให้เป็นแปลงใหญ่ (พื้นที่อยู่บริเวณเดียวกัน) อีกทั้งเน้นการบริหารจัดการร่วมกันแบบครบวงจร ตั้งแต่การผลิต จนถึงการตลาด โดยมีการส่งเสริมแบบบูรณาการของเจ้าหน้าที่จาก

ทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (อภิชาติ พงษ์ศรีหุดลชัย, 2557) โดยมีวัตถุประสงค์ของการส่งเสริม เพื่อให้มีขนาดทางเศรษฐกิจที่เหมาะสม (Economies of Scale) โดยการรวมกลุ่มกันและมีพื้นที่แปลงนามากขึ้นจะสามารถทำให้ขนาดของธุรกิจที่จะดำเนินการสามารถเป็นไปได้และเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการตลอดห่วงโซ่อุปทานการผลิตข้าวให้สามารถลดต้นทุนเพิ่มผลผลิต เผยแพร่ความรู้และสร้างความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้

จากการส่งเสริมด้วยวิธีดังกล่าว จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาสภาพการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ และพัฒนาแบบจำลองการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการผลิตข้าวของเกษตรกรในของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างและพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์

การวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสภาพการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (2) วิเคราะห์และสังเคราะห์สภาพการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (3) พัฒนาแบบจำลองการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบผสม ดำเนินการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

ประชากรและการสุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสม (Mixed Method) โดยแบ่งการศึกษาวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอนตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาจากประชากรที่เป็นเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ และเข้าร่วมโครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพผลผลิตประจำปี 2558/2559 ของกรมการข้าวในจังหวัดอุบลราชธานี สุรินทร์ และร้อยเอ็ด จำนวน 5,700 ราย 32 กลุ่ม และนักส่งเสริมการเกษตรที่ได้รับมอบหมายให้ส่งเสริมและพัฒนากลุ่มเกษตรกรจำนวน 32 ราย ทำการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) โดยทำการสุ่มมาจำนวนร้อยละ 50 จากจำนวนกลุ่มเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ เป็นจำนวน 17 กลุ่มเกษตรกร เลือกโดยเจาะจงเกษตรกรที่เป็นประธานและคณะกรรมการศูนย์ข้าวชุมชน จำนวน 85 รายและเกษตรกรที่เป็นสมาชิกจำนวน 170 ราย เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (Quantitative) ปัจจุบัน ซึ่งได้มีการทดสอบเครื่องมือโดยวิธีการหาค่า Reliability สำหรับคำถามความคิดเห็นในแบบสอบถามที่เป็นค่า Likert Scales โดยมีค่า Reliability ที่ 0.85 และใช้สถิติพรรณนาและสถิติเปรียบเทียบ

ขั้นตอนที่ 2 และ 3 ศึกษาจากประชากรกลุ่มเดียวกันขั้นตอนที่ 1 ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกกลุ่มเกษตรกรที่ประสบผลสำเร็จจำนวน 15 รายและนักส่งเสริมการเกษตรของกลุ่มที่ประสบผลสำเร็จจำนวน 9 ราย เก็บรวบรวมข้อมูล โดยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยมีประเด็นการ

สนทนา วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative) โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์ (SWOT Analysis) และนำข้อมูลมาพัฒนาแบบจำลองการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

สภาพการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ผลการศึกษาสภาพการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ฯ แบ่งออกเป็น 3 ตอนดังต่อไปนี้

สภาพเศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ มีอายุเฉลี่ย 53.58 ปี ส่วนใหญ่ จบการศึกษาประถมศึกษา (ป.4/6/7) ประมาณครึ่งหนึ่งเป็นสมาชิกลูกค้าธ.ก.ส. กลุ่มกองทุนหมู่บ้านและศูนย์ข้าวชุมชน และประมาณหนึ่งในสาม มีตำแหน่งเป็นกรรมการหมู่บ้านหรือกลุ่มต่างๆ และมีพื้นที่ถือครองทางการเกษตรทั้งหมดเฉลี่ย 25.13 ไร่ มีแรงงานในครัวเรือนครอบครัวละ 2.46 คนต่อครัวเรือน มีผลผลิตเฉลี่ย 336.17 กิโลกรัมต่อไร่ ผลผลิตข้าวเปลือกที่ขายเฉลี่ย 5,999.03 กิโลกรัม และผลผลิตข้าวเปลือกที่เก็บไว้บริโภคเฉลี่ย 3,274.48 มีรายได้จากการทำนาเฉลี่ย 71,437 บาทต่อปี รายจ่ายจากการทำนาเฉลี่ย 40,651 บาทต่อปี สำหรับสภาพการรับรองมาตรฐานหรืออยู่ระหว่างการรับรองมาตรฐานการผลิตข้าว พบว่า เกือบครึ่งหนึ่ง มีการรับรองมาตรฐานหรืออยู่ระหว่างการรับรองมาตรฐานข้าวจีเอพี (GAP)

รองลงมา มีการรับรองมาตรฐานหรืออยู่ระหว่างการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ (Organic) มาตรฐานข้าวยั่งยืน (SRPs) และมาตรฐานเมล็ดพันธุ์จีเอพี (GAP Seed)

1. ประเด็นสาระ องค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ส่งเสริมการจัดการตลอดห่วงโซ่อุปทานการผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ประเด็นสาระ องค์ความรู้และเทคโนโลยีที่ส่งเสริม จากการศึกษาพบว่า หลังได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ เกษตรกรส่วนใหญ่มีการจัดการในประเด็นต่างๆ ในระดับมากสำหรับการจัดการระดับต้นน้ำ มีการจัดการปัจจัยการผลิต การจัดการด้านเครื่องจักรอุปกรณ์ การจัดการระดับกลางน้ำ มีการจัดการด้านขั้นตอนการผลิต การจัดการตรวจรับรองคุณภาพมาตรฐาน และการบริหารจัดการกลุ่ม และเกษตรกรเกือบครึ่งมีการจัดการในระดับมากในระดับปลายน้ำ ได้แก่ การจัดการด้านผลิตภัณฑ์ การจัดการด้านราคา การจัดการด้านช่องทางการขาย การจัดการด้านการส่งเสริมการขาย การจัดการด้านผลผลิต จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าเกษตรกรมีการจัดการในระดับต้นน้ำและระดับกลางน้ำ ส่วนในระดับปลายน้ำนั้นยังมีเกษตรกรจำนวนไม่มากที่มีการจัดการ

ในการจัดการในระดับต้นน้ำของเกษตรกร ในประเด็นการจัดการปัจจัยการผลิต การจัดการเครื่องจักรและอุปกรณ์ การจัดการขั้นตอนการผลิต สามารถช่วยในการลดต้นทุนและเพิ่มผลผลิตให้กับเกษตรกรได้ เมื่อเปรียบเทียบกับต้นทุนต่อไร่ของเกษตรกรทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ปลูกข้าวนาปี ปี 2559 จากสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรจะมีต้นทุนต่อไร่อยู่ที่ 3,557 บาทต่อไร่

ด้วยสถิติ One-Sample T-Test พบว่า เกษตรกรผู้ผลิตข้าวที่เข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ มีต้นทุนที่แตกต่างจากต้นทุนเฉลี่ยของเกษตรกรทั่วไปและมีค่าเฉลี่ยต้นทุนที่น้อยกว่าอย่างมีนัยสำคัญ ($\text{sig} = 0.00$) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และมีค่า Mean Difference ที่ -2,090.25 จากค่าเฉลี่ยต้นทุนที่ 3,775 บาทต่อไร่ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ กมลรัตน์ ถิระพงษ์ (2560) ที่พบว่า เกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมในโครงการนาแปลงใหญ่ (การส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่) มีต้นทุนการผลิตที่ลดลง จากการลดการใช้สารเคมี และการปลูกแบบประณีตส่งผลให้ลดปริมาณการใช้เมล็ดพันธุ์ลง อีกทั้งการจัดการของเกษตรกรในประเด็นต่างๆเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ควรจะเพิ่มเรื่องการจัดการดูแลบำรุงรักษาเครื่องจักรให้กับเกษตรกร เช่นการดูแลรักษาเครื่องหยอด

ในการจัดการในระดับกลางน้ำของเกษตรกร ในประเด็นการจัดการตรวจรับรองคุณภาพมาตรฐาน เกษตรกรจำนวนมากมีการจัดการประเด็นนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจาก การเข้าถึงองค์ความรู้และการสร้างระบบควบคุมคุณภาพภายในเกษตรกรสามารถรับการส่งเสริมได้เป็นอย่างดี แต่มีปัญหาเรื่องของตลาดที่รับซื้อข้าวมาตรฐาน รวมถึงการส่งมอบข้าวให้สอดคล้องกับ Economy of Scale ด้านกำลังการผลิตของเครื่องจักรของโรงสี สอดคล้องกับการศึกษาของ วงศ์พัฒนา ศรีประเสริฐ (2558) ที่ศึกษาผู้ผลิตข้าวกล้องอินทรีย์ในชุมชนบ้านมะค่า พบว่า เกษตรกรมีอุปสรรคปัญหาทางตลาดของผลิตภัณฑ์แปรรูปข้าวหลายประการ ได้แก่ สภาพการแข่งขันของตลาดข้าวกล้องอินทรีย์ ไม่มีตัวกลางทางการตลาด และไม่มี

แนวคิดด้านการตลาดและการหาลูกค้า การรับรู้ และความต้องการของผู้บริโภคยังไม่ชัดเจน และขาดการประชาสัมพันธ์เชิงรุก

ในการจัดการในระดับปลายน้ำของเกษตรกรพบว่า เกษตรกรยังมีการจัดการด้านการตลาดน้อย ทั้งนี้จากการวิเคราะห์ SWOT พบว่า ยังมีจุดอ่อนในการเชื่อมโยงโรงสี อาทิเช่น นโยบายสนับสนุนโรงสีจากทางภาครัฐยังไม่ชัดเจน การเชื่อมโยงกลุ่มเกษตรกรกับกำลังผลิตของโรงสียังไม่สอดคล้องกัน การแทรกแซงการเชื่อมโยงตลาดและกลไกราคาระหว่างโรงสีกับเกษตรกรจากคนขับรถขนส่งสำหรับการจัดการด้านผลิวิเคราะห์ว่ายังมีจุดอ่อนที่เกษตรกรยังขาดการจัดการเรื่องของตลาดผลิตภัณฑ์แปรรูป ขาดศักยภาพการแข่งขันด้านราคากับรายใหญ่ และขาดแคลนแรงงานในการจัดการหลังการเก็บเกี่ยว สอดคล้องกับการศึกษาของ สายเพชร และคณะ (2560) ที่ศึกษาการพัฒนาศักยภาพกลุ่มเกษตรกรทำขุนแผน จังหวัดอุบลราชธานี ที่พบว่า จุดอ่อนด้านการบริหารการตลาด เกษตรกรมีช่องทางการจำหน่ายน้อยและมีช่องทางจำกัดในการจำหน่าย ยังไม่มีแผนการทำตลาดทั้งในด้านพัฒนาผลิตภัณฑ์ การขยายตลาดไปภายนอกชุมชนและการประชาสัมพันธ์สินค้า

ในการจัดการบริหารจัดการกลุ่มเกษตรกรพบว่า เกือบทั้งหมดมีการจัดการในระดับมาก แต่ยังมีจุดอ่อนในเรื่อง ขาดการชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการอย่างชัดเจน ปัญหาคุณลักษณะของสมาชิก ขนาดของสมาชิก ปัญหาคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรมีหลายคณะ

อย่างไรก็ตาม ในการจัดการขั้นตอนการผลิตของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ฯ จากการศึกษาพบว่ามี

จัดการที่มากขึ้นหลังจากที่มีการเข้าร่วมกลุ่มและมีการจัดการในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นผลเนื่องมาจากการได้รับการส่งเสริมถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการแบบฝึกอบรมและเยี่ยมเยียน การถ่ายทอดแบบจากผู้นำเกษตรกรสู่เกษตรกร การจัดเวทีชุมชน การจัดฐานเรียนรู้ การจัดทำแปลงสาธิต ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ ฉันทกร คำก้อน และวรทัศน์ อินทร์คัมพร (2561) ที่พบว่าการฝึกอบรมและการติดต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการจัดการความรู้ของเกษตรกร

2. แหล่งองค์ความรู้ ผู้ที่ให้การส่งเสริมวิธีการส่งเสริมให้กับเกษตรกรผู้ผลิตข้าวที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง พบว่า โดยภาพรวมเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ ได้รับความรู้จากสื่อกิจกรรมอยู่ในระดับมาก และเมื่อวิเคราะห์ลงในรายละเอียด พบว่า เกือบทั้งหมด ได้รับความรู้จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการสื่อสารกันเองระหว่างเกษตรกร การจัดประชุมเวทีชุมชนกันเองภายในกลุ่มเกษตรกร การศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง การรับฟังการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสาธารณะ เช่นวิทยุชุมชน การศึกษาดูงานระหว่างเกษตรกรภายในกลุ่ม การถ่ายทอดองค์ความรู้จากหน่วยงานภายนอกให้กับผู้นำเกษตรกรเพื่อถ่ายทอดต่อให้กับสมาชิกกลุ่ม และได้รับความรู้ในระดับมาก และส่วนใหญ่ ได้รับความรู้จากการจัดฐานการเรียนรู้ การให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่จากภายนอกกลุ่ม (แบบอบรมและเยี่ยมเยียน) การจัดทำแปลงสาธิต การจัดระบบเรียนรู้ผ่านการให้ทดลองใช้เครื่องจักร การจัดวันถ่ายทอดเทคโนโลยี (Field Day) และการจัด

อบรมพร้อมใช้สื่อสโตนการถ่ายทอด และได้รับความรู้ในระดับมากทั้งหมด

ผลการวิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์การส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์การส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ได้แบ่งออกเป็น 3 ตอนดังต่อไปนี้

1. แหล่งข้อมูลหรือองค์ความรู้ที่ให้กับเกษตรกรผู้ผลิตข้าว พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมด มีแหล่งข้อมูลจากสื่อบุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่สังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และเจ้าหน้าที่จากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ โดยได้รับความรู้ในระดับมาก เกือบทั้งหมด ได้รับความรู้ในระดับมากจากเพื่อนบ้านเกษตรกร ผู้นำเกษตรกร ภายในกลุ่ม รองลงมา ส่วนใหญ่ได้รับความรู้จากเกษตรกรภายนอกชุมชนที่ประสบผลสำเร็จ เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่สังกัดนอกกระทรวงเกษตร และสหกรณ์ มีเกษตรกรบางส่วนที่ได้รับความรู้หรือการสนับสนุนจากพนักงานบริษัทเอกชน เจ้าหน้าที่โครงการพิเศษ หรือสหกรณ์โรงสีซึ่งได้รับความรู้ในระดับมากเช่นกัน

จากผลการศึกษาจะเห็นว่า เจ้าหน้าที่ภาครัฐยังมีจุดแข็งที่สามารถให้ความรู้ในระดับต้นน้ำ กลางน้ำให้กับเกษตรกรได้เป็นอย่างดี แต่มีจุดอ่อนที่ไม่สามารถช่วยสนับสนุนระดับปลายน้ำได้โดยเฉพาะเรื่องการจัดการด้านการตลาด สำหรับเพื่อนบ้านเกษตรกร ผู้นำเกษตรกรมีจุดแข็งที่เป็นแหล่งความรู้ที่เกษตรกรเข้าถึงได้ง่าย ใกล้ชิดกับเกษตรกร แต่ยังมีจุดอ่อนที่ยังไม่สามารถให้ความรู้ได้

อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการได้อย่างครบถ้วน ในขณะที่พนักงานบริษัทเอกชน เจ้าหน้าที่โครงการพิเศษ โรงสี หรือสหกรณ์ สามารถให้ความรู้และสนับสนุนการจัดการระดับปลายน้ำได้ในส่วนของเชื่อมโยงตลาด แต่พบว่าการส่งเสริมยังมีในวงจำกัดเฉพาะพื้นที่ที่มีความต้องการจากตลาดต่างประเทศ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่จะได้รับการถ่ายทอดความรู้ด้วยวิธีการส่งเสริมที่หลากหลายวิธี และได้รับความรู้ในระดับมากทั้งหมด

สำหรับแหล่งข้อมูลจากสื่อมวลชนก็เป็นอีกแหล่งที่เกษตรกรได้รับความรู้ในระดับมาก และแหล่งข้อมูลจากสื่อสารสนเทศก็ช่วยให้เกษตรกรได้รับความรู้ในระดับมาก เช่นกัน แต่อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงแหล่งข้อมูลจากสื่อสารสนเทศของเกษตรกรยังมีจำนวนที่น้อย เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุมาก ไม่ถนัดการใช้สื่อสารสนเทศ

2. วิธีการส่งเสริมให้กับเกษตรกรผู้ผลิตข้าว

จากการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ ได้รับความรู้ในระดับมาก จากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ สื่อสารกันเองระหว่างเกษตรกร การจัดประชุมเวทีชุมชนกันเองภายในกลุ่มเกษตรกร การศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง การรับฟังการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อสาธารณะ เช่น วิทยุชุมชน การศึกษาดูงานระหว่างเกษตรกรภายในกลุ่ม การถ่ายทอดองค์ความรู้จากหน่วยงานภายนอกให้กับผู้นำเกษตรกร เพื่อถ่ายทอดต่อให้กับสมาชิกกลุ่ม ความรู้จากการจัดฐานการเรียนรู้ การให้ความรู้จากเจ้าหน้าที่จากภายนอกกลุ่ม (แบบอบรมและเยี่ยมเยียน) การจัดทำแปลงสาธิต การจัดระบบเรียนรู้ผ่านการให้ทดลองใช้เครื่องจักร การจัดวันถ่ายทอดเทคโนโลยี (Field Day) และการจัดอบรมพร้อมใช้สื่อสโตนการ

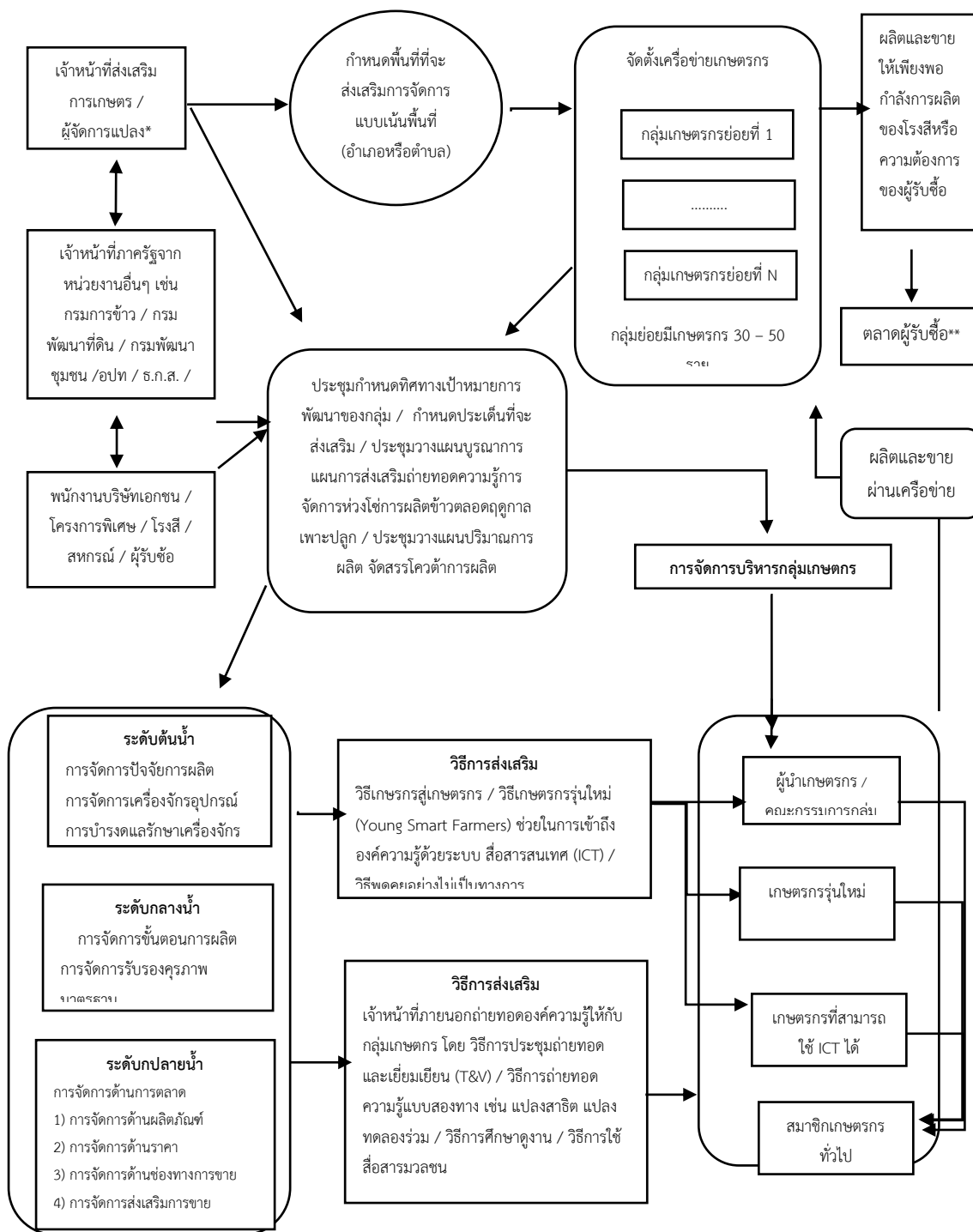
ถ่ายทอด แต่ยังมีข้อเสนอพัฒนาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยให้นักส่งเสริมการเกษตรและผู้นำเกษตรกร ต้องมีการทำแผนการส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้อย่างบูรณาการกัน และแผนบูรณาการการถ่ายทอดความรู้ควรทำให้สอดคล้องกับปฏิทินการเพาะปลูกตลอดฤดูกาลและตลอดห่วงโซ่การผลิต การถ่ายทอดความรู้ควรจะเป็นการให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นผู้ถ่ายทอดหลักให้กับภายในกลุ่ม และผู้นำกลุ่มเกษตรกรควรจะเป็นผู้ที่คอยให้คำปรึกษาหรือพูดคุยตอบข้อซักถามหลังจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเดินทางกลับ นอกจากนี้การจัดเวทีถ่ายทอดความรู้ควรส่งเสริมการปฏิบัติพร้อมสาธิตให้กับเกษตรกรควบคู่ไปพร้อมกัน พร้อมทั้งส่งเสริมการจัดทำแปลงสาธิตหรือแปลงเปรียบเทียบอย่างบูรณาการจากหลายหน่วยงาน

วิธีการถ่ายทอดความรู้ที่เน้นให้กระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนจะทำให้เกิดการรับความรู้ได้ทั่วถึงเกษตรกรในกลุ่มได้มากกว่า และรองลงมาคือวิธีการที่มีแหล่งความรู้จากภายนอกชุมชนเข้ามาถ่ายทอดความรู้ ซึ่งจากการสนทนากลุ่มมีข้อสังเกตในเรื่องของความถูกต้องขององค์ความรู้ที่ผู้นำกลุ่มหรือคณะกรรมการกลุ่มถ่ายทอดให้กับสมาชิกกลุ่มเกษตรกรอาจจะยังมีข้อจำกัด จึงเสนอแนะให้ใช้วิธีการส่งเสริมทั้งการปฏิสัมพันธ์กันภายในกลุ่มและการมีส่วนร่วมจากนักส่งเสริมภายนอกเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการถ่ายทอดสูงสุด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ BRIA TH Baseline Survey Study (Department of Agricultural and Resources Economics, 2015) ที่พบว่า วิธีการส่งเสริมที่ได้รับความรู้มากที่สุด มาจากการพูดคุยกับเพื่อนบ้านในชุมชน และรองลงมาคือการรับความรู้จากเจ้าหน้าที่ภายนอก

และพงษ์ศักดิ์ อังสิทธิ์ (2556) ยังกล่าวถึงวิธีการส่งเสริมแบบกลุ่มว่า กลุ่มช่วยในการขับเคลื่อนถ่ายทอดความรู้ทำให้มีการกระตุ้นชักจูงใจเกษตรกรอยู่ในระดับดี การให้ผลสะท้อนกลับ (Feedback) จากเกษตรกรผู้ที่ได้รับถ่ายทอดอยู่ในระดับที่ได้รับบ่อยครั้ง แต่การให้ความรู้เฉพาะอย่างทางทฤษฎีอยู่ในระดับปานกลาง ในขณะที่การให้ความรู้แบบบุคคลจากเจ้าหน้าที่จะให้ความรู้เฉพาะอย่างในทางทฤษฎีในระดับเข้าใจได้ดี

จากการศึกษายังพบอีกว่า วิธีการส่งเสริมของการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ ควรที่จะต้องมีการทำแผนบูรณาการถ่ายทอดแบบบูรณาการตามปฏิบัติการเพาะปลูกระหว่างหลายหน่วยงาน และกับภายในกลุ่มเกษตรกร เพื่อป้องกันการอบรมซ้ำซ้อนและมากเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับสำนักงานเกษตรอำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง (2556) ที่ได้ทำการถอดบทเรียนการส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่ และพบว่า หนึ่งในอุปสรรค ได้แก่ การที่หน่วยงานที่ลงพื้นที่แปลงใหญ่มีหลายหน่วยงานและมีการจัดการอบรมหลายครั้ง ทำให้เกษตรกรไม่มีเวลาในการประกอบอาชีพของตนเองเท่าที่ควร ดังนั้นควรที่จะมีการบูรณาการการทำงาน ทั้งคน เงินงบประมาณ เพื่อไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน

3. ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรผู้ผลิตข้าว จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า จำนวนเกษตรกรที่เข้าร่วมกลุ่ม ควรจะอยู่ระหว่าง 30 – 50 ราย และควรมีพื้นที่แปลงนาอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน อยู่ในชุมชนเดียวกัน ผลิตข้าวคุณภาพมาตรฐานชนิดเดียวกัน ควรจะคำนึงถึงการส่งเสริมให้กับสมาชิกแรงงานทั้งครัวเรือนเกษตรกร เนื่องจากเวลาที่จัดประชุมถ่ายทอดความรู้ บางครัวเรือนจะมีการ

แผนภาพที่ 1 แบบจำลองการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าว
ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

เปลี่ยนแปลงสลับกันเป็นตัวแทนเข้าร่วมการประชุมซึ่งอาจจะทำให้การถ่ายทอดความรู้ไม่ครบถ้วนและตกหล่นได้

การพัฒนาแบบจำลองการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง

การพัฒนาแบบจำลองการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ตามกรอบทฤษฎีการถ่ายทอดของเบอร์โล (SMCR) ที่ประกอบด้วยผู้ส่งเสริม ประเด็นการส่งเสริม วิธีการส่งเสริมและเกษตรกรผู้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ตามแผนภาพที่ 1

จากแผนภาพที่ 1 แบบจำลองการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง มีการดำเนินการเป็น 4 ระยะ ดังต่อไปนี้

1. ระยะเตรียมกลุ่ม เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร กำหนดพื้นที่และเป้าหมายเกษตรกรที่จะทำการส่งเสริม โดยการสร้างเป็นเครือข่ายกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่โดยมีกลุ่มเกษตรกรย่อยๆ เป็นลูกข่าย รวมถึงประเมิน ค้นหาและเชิญชวนเจ้าหน้าที่ภาครัฐอื่นๆ หรือพนักงานเอกชนที่จะส่งเสริมเกษตรกรในพื้นที่เป้าหมาย และทำแผนร่วมกับผู้นำเกษตรกรของแต่ละกลุ่มอย่างบูรณาการสำหรับแผนการถ่ายทอดความรู้ แผนการผลิตและการจัดสรรโควตาการผลิตตามประเภท ชนิดพันธุ์และปริมาณที่ต้องการจะให้ผลิต รวมถึงกำหนดประเด็นการจัดการที่จะต้องการส่งเสริมการจัดการบริหารกลุ่มเกษตรกร

2. ระยะส่งเสริมในระดับต้นน้ำ จะเน้นส่งเสริม

การจัดการปัจจัยการผลิต การจัดการเครื่องจักรอุปกรณ์ และการบำรุงดูแลรักษาเครื่องจักร

3. ระยะส่งเสริมในระดับกลางน้ำ จะเน้นส่งเสริมการจัดการขั้นตอนการผลิต การจัดการรับรองคุณภาพมาตรฐาน

4. ระยะส่งเสริมในระดับปลายน้ำ จะเน้นการส่งเสริมการจัดการด้านตลาด ได้แก่การจัดการด้านผลิตภัณฑ์ การจัดการด้านราคา การจัดการช่องทางการขาย และการจัดการส่งเสริมการขาย

โดยในแต่ละระยะ มีการดำเนินการหลากหลายวิธี เช่น การจัดประชุมวางแผนร่วมกันแบบบูรณาการ การถ่ายทอดความรู้แบบสองทาง การศึกษาดูงาน การใช้สื่อสารมวลชน การถ่ายทอดจากเกษตรกรสู่เกษตรกร การใช้สื่อสารสนเทศ การพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ พร้อมทั้งสนับสนุนผู้นำเกษตรกร หรือ เกษตรกรรุ่นใหม่ ที่มีศักยภาพมาร่วมเป็นวิทยากรหรือการเผยแพร่ความรู้จากเทคโนโลยีสารสนเทศ ให้กับสมาชิกเกษตรกร

โดยสมาชิกเกษตรกรที่เข้าร่วมการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ ควรเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ชุมชนเดียวกัน ปลูกข้าวมาตรฐานเดียวกัน พร้อมทั้งมีการเปิดรับพื้นที่ทำนาทั้งหมดเข้าร่วมรับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ โดยแบ่งกลุ่มเป้าหมายเกษตรกรออกเป็นผู้นำเกษตรกร เกษตรกรรุ่นใหม่ เกษตรกรที่ใช้ ICT ได้ และสมาชิกเกษตรกรทั่วไป เพื่อให้เหมาะสมสำหรับวิธีการส่งเสริมแต่ละแบบ

ทั้งนี้ผลการวิเคราะห์แบบจำลองการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง โดยการเปรียบเทียบการปฏิบัติของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ฯ ในเรื่องการ

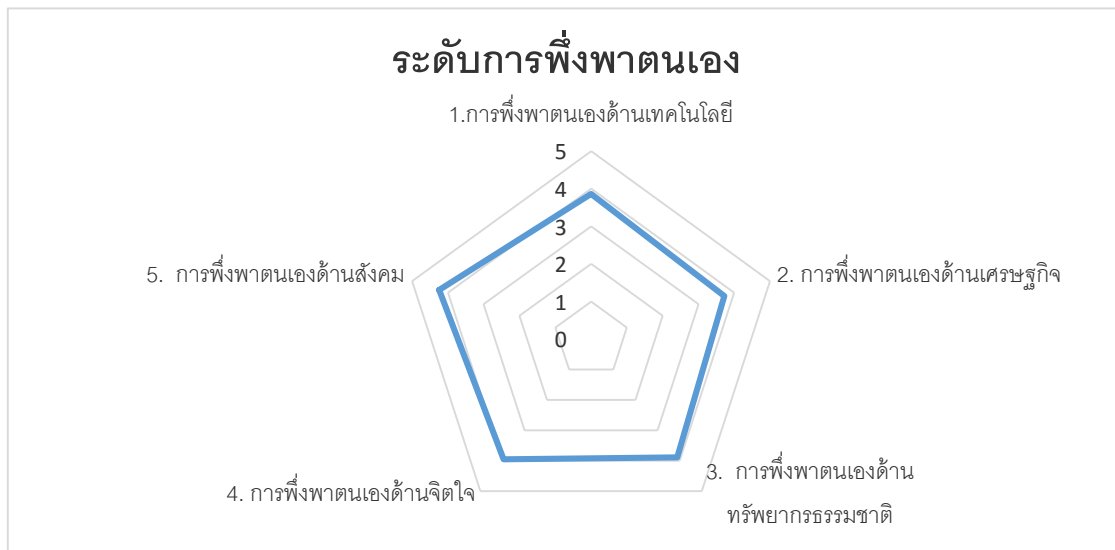
จัดการปัจจัยการผลิต การจัดการด้านเครื่องจักร
อุปกรณ์ การจัดการด้านขั้นตอนการผลิต การ
จัดการตรวจรับรองคุณภาพมาตรฐาน การจัดการ
ด้านผลิตภัณฑ์ การจัดการด้านราคา การจัดการ
ด้านช่องทางการขาย การจัดการด้านการส่งเสริม
การขาย การจัดการด้านผลผลิต การบริหารกลุ่ม
เกษตรกร ก่อนและหลังการส่งเสริมเข้าร่วมกลุ่ม
การจัดการแบบเน้นพื้นที่ พบว่า มีการปฏิบัติและ
จัดการมากขึ้นหลังการเข้าร่วมกลุ่มเมื่อเทียบกับ
ก่อนเข้าร่วมกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการ
จัดการแบบเน้นพื้นที่ อย่างมีนัยสำคัญ (ค่า Sig =

0.00) ที่ระดับค่าความเชื่อมั่น 95%.ตามตารางที่ 1
เปรียบเทียบการปฏิบัติการจัดการตลอดห่วงโซ่
อุปทานการผลิตข้าวของเกษตรกรก่อนและหลัง
การเข้าร่วมกลุ่มการส่งเสริมการจัดการแบบเน้น
พื้นที่ นอกจากนี้เกือบทั้งหมดมีการจัดการใน
ระดับมากหลังการเข้าร่วมกลุ่มการส่งเสริมการ
จัดการแบบเน้นพื้นที่ ยกเว้นการจัดการด้านการ
ส่งเสริมการขาย และการจัดการผลผลิต ที่
เกษตรกรประมาณสองในสามยังมีการจัดการใน
ระดับน้อย

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบการปฏิบัติการจัดการตลอดห่วงโซ่อุปทานการผลิตข้าวของเกษตรกรก่อนและหลังการ
เข้าร่วมกลุ่มการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่

n = 255, df = 254

ความต่างระหว่างก่อนเข้าร่วมกลุ่มและ หลังเข้าร่วมกลุ่ม	ค่าความต่างของแต่ละคู่				t	Sig. (2- tailed)
	ค่าเฉลี่ย	ค่า เบี่ยงเบน มาตรฐาน	ระดับความเชื่อ มั่น 95%			
			ระดับ ต่ำ	ระดับ สูง		
การจัดการปัจจัยการผลิต	-3.69	2.81	-4.04	-3.35	-20.98	0.00
การจัดการด้านเครื่องจักรและอุปกรณ์	-1.33	0.85	-1.44	-1.23	-25.11	0.00
การจัดการขั้นตอนการผลิต	-7.74	5.58	-8.43	-7.05	-22.13	0.00
การตรวจรับรองคุณภาพมาตรฐาน	-1.43	0.83	-1.53	-1.33	-27.51	0.00
การจัดการด้านผลิตภัณฑ์	-2.60	2.34	-2.89	-2.32	-17.76	0.00
การจัดการด้านราคา	-1.02	0.99	-1.14	-0.90	-16.38	0.00
การจัดการด้านช่องทางการขาย	-1.33	0.90	-1.44	-1.22	-23.72	0.00
การจัดการด้านการส่งเสริมการขาย	-0.98	1.32	-1.14	-0.82	-11.88	0.00
การจัดการด้านผลผลิต	-1.29	0.91	-1.40	-1.17	-22.48	0.00
การบริหารกลุ่มเกษตรกร	-5.87	4.24	-6.39	-5.35	-22.11	0.00

แผนภาพที่ 2 การพึ่งพาตนเองของเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่

ความเข้มแข็งของกลุ่มเกษตรกรและการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรผู้ผลิตข้าว จากการศึกษาพบว่า กลุ่มเกษตรกรมีความเข้มแข็งซึ่งพิจารณาจากการพึ่งพาตนเองในด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านจิตใจ และด้านสังคม ซึ่งมีรายละเอียด ตามแผนภาพที่ 2

จากแผนภาพที่ 2 ระดับการพึ่งพาตนเองของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ พบว่า เกษตรกรเกือบทั้งหมด มีการพึ่งพาตนเองในทุกด้านในระดับมาก โดยการพึ่งพาตนเองในระดับมาก ในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากรธรรมชาติ และด้านจิตใจ ทั้งนี้เกษตรกรมีการพึ่งพาตนเองด้านสังคมในระดับมากที่สุด

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

แบบจำลองการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ของเกษตรกรผู้ผลิตข้าวในเขตภาคตะวันออก เฉียงเหนือตอนล่าง ควรที่จะนำไปใช้โดยคำนึงถึง

2 ด้านดังต่อไปนี้

ด้านการส่งเสริม ผู้ที่จะทำการส่งเสริมตามแบบจำลองการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ ควรที่จะต้องคำนึงถึงวิธีการทำงานแบบบูรณาการ กำหนดบทบาทของแต่ละหน่วยงานให้มีความชัดเจน มีการประสานความร่วมมืออย่างดี โดยมองเป้าหมายของกลุ่มเกษตรกรเป็นหลัก และถ่ายทอดความรู้ในบางประเด็นที่ขาดเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่กลุ่มเกษตรกรได้รับการถ่ายทอดความรู้ในบางประเด็นมาเป็นอย่างดี และผู้ส่งเสริมควรประชุมหารือกับกลุ่มเกษตรกร เพื่อกำหนดวิธีการส่งเสริมที่มีหลากหลายวิธีให้เหมาะสมกับพื้นที่ ความสนใจ ความพร้อม และงบประมาณของกลุ่มเกษตรกร และควรที่จะเน้นส่งเสริมการให้ความสำคัญกับเกษตรกรรุ่นใหม่ ได้มีบทบาทและสร้างประโยชน์ให้กับกลุ่มเกษตรกร เช่น การส่งเสริมการช่วยเผยแพร่กิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงการสร้างเอกภาพคณะกรรมการบริหารกลุ่มเกษตรกร

ด้านนโยบาย 1) ควรที่จะมีการกำหนดพื้นที่และจำนวนเกษตรกร ที่เข้าร่วมโครงการตามนโยบายให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับปริมาณการผลิตโดยใช้แนวคิดตลาดนำการผลิต และมีการเปิดกว้างขนาดพื้นที่และจำนวนเกษตรกรภายใต้โครงการ ให้สอดคล้องกับกำลังการรับซื้อของตลาด หรือกำลังการผลิตของโรงสีที่เข้าร่วมโครงการ 2) ควรที่จะมีมาตรการแรงจูงใจที่จะสนับสนุนให้กับโรงสีที่สนใจเข้ามาเชื่อมโยงตลาดให้กับกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ อาทิ เช่น มาตรการลดหย่อนทางภาษี การสนับสนุนดอกเบี้ยเงินกู้ในอัตราต่ำ เป็นต้น 3) ภาครัฐจึงควรที่จะมีเพิ่มมาตรการแรงจูงใจด้านราคาที่อ้างอิงจากการปฏิบัติที่ดีของเกษตรกรหรือคุณภาพที่ดีขึ้น ให้กับเกษตรกรเพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างจากเกณฑ์คุณภาพมาตรฐานของผลผลิตในการเชื่อมโยงตลาดคุณภาพดี นอกเหนือจากมาตรการสนับสนุนชะลอการขาย หรือทดแทนมาตรการประกันราคาอย่างที่ผ่านมา

ข้อเสนอแนะในการดำเนินการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาในครั้งนี้เน้นที่การศึกษาการผลิตข้าวของกลุ่มเกษตรกร แต่จากการศึกษาลงพื้นที่ได้พบเห็นกิจกรรมการสร้างรายได้ของกลุ่มเกษตรกรที่นอกจากการผลิตข้าว ดังนั้นควรที่จะศึกษาการเพิ่มพูนรายได้ของเกษตรกรที่นอกจากข้าว หรือนอกภาคการเกษตร เพื่อที่จะศึกษาถึงผลกระทบด้านบวกจากการส่งเสริมการจัดการแบบเน้นพื้นที่ และการรวมกลุ่มของเกษตรกร

2. ควรศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการตรวจรับรองมาตรฐานของกลุ่มเกษตรกร ข้อจำกัดและแนวทางการแก้ไขเชิงลึก เพื่อส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถส่งมอบปริมาณข้าวที่ต้องการให้กับผู้ซื้อได้

3. ควรศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการให้การส่งเสริมจากภาคเอกชนรวมถึงโรงสีให้กับกลุ่มเกษตรกร เนื่องจากการศึกษาในครั้งนี้พบเห็นภาคเอกชนเริ่มเข้ามามีบทบาทให้ความรู้กับเกษตรกรและเกษตรกรที่ได้รับลงความเห็นว่าได้มีความรู้เป็นอย่างดี ซึ่งจะมีส่วนช่วยในการเชื่อมโยงตลาดให้กับกลุ่มเกษตรกรและพัฒนาการจัดการห่วงโซ่อุปทานการผลิตข้าวได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

- กลมรัตน์ ธีระพงษ์. (2561). นโยบายนาแปลงใหญ่กับบริบทของภาคการเกษตรไทยในปัจจุบัน. สืบค้นจาก www.ecojournal.ru.ac.th/journals/ClickLink?id=63
- ฉันทกร คำก้อนและวรทัศน์ อินทร์คัมพร. (2561). การจัดการความรู้ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวขาวดอกมะลิ 105 ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ จังหวัดร้อยเอ็ด. สืบค้นจาก [http://www.lib.ku.ac.th /KUCONF/data53/KC4814008.pdf](http://www.lib.ku.ac.th/KUCONF/data53/KC4814008.pdf)
- พงษ์ศักดิ์ อังกลีธี.. (2556). กลุ่มและเครือข่ายในงานส่งเสริมการเกษตร ในเอกสารการสอนชุด วิชาการส่งเสริมการเกษตรเพื่อการพัฒนา (หน่วยที่ 4 น. 4-27 – 4-47) นนทบุรี มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์.
- วงศ์พัฒนา ศรีประเสริฐ. (2558). การจัดการวางแผนการตลาดเชิงกลยุทธ์ธุรกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวกล้องอินทรีย์ของกลุ่มผู้ผลิตในชุมชนบ้านมะค่า ตำบลมะค่า อำเภอกัทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 7(13), 33.
- สายเพชร อักโคและคณะ. (2560). การพัฒนาศักยภาพกลุ่มเกษตรกรทำขุนแผน ตำบลอ่างศิลา อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี. *วารสารบริหารศาสตร์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี*, 6 (12), 56.
- สำนักงานเกษตรอำเภอแม่ทะ. (2561). ถอดบทเรียนการส่งเสริมการเกษตรแปลงใหญ่กรณี: แปลงใหญ่ต้นแบบ (ข้าว) อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง. สืบค้นจาก www.agriman.doae.go.th/large%20plot%2059/tt/6.7.pdf
- อภิชาติ พงษ์ศรีหตุลชัย. (2557). ระบบส่งเสริมการเกษตรแบบแปลงใหญ่. เอกสารประกอบการอภิปรายในการประชุมเกษตรและสหกรณ์จังหวัด ห้องผึ้งบุญ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กรุงเทพมหานคร.
- อภิชาติ พงษ์ศรีหตุลชัย. (2559). การบริหารจัดการแปลงใหญ่เพื่อปรับปรุงประสิทธิภาพ และคุณภาพการผลิตข้าว. เอกสารประกอบการบรรยายในการสัมมนาเจ้าหน้าที่เกี่ยวข้อง, เชียงใหม่.
- Department of Agricultural and Resource Economics. (2015). *Baseline Survey Study Report submitted to Better Rice Initiative Thailand*. Kasetsart University. Bangkok.